

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Filosofie člověka v díle F. M. Dostojevského a F. Nietzscheho

Nicole Husárová

Plzeň 2014

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Filosofie člověka v díle F. M. Dostojevského a F. Nietzscheho

Nicole Husárová

Vedoucí práce:

PhDr. Martina Kastnerová, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, 16. duben 2014

.....

Děkuji vedoucí bakalářské práce PhDr. Martině Kastnerové Ph.D. za cenné rady, připomínky a podporu při její tvorbě.

Obsah

1. Úvod.....	6
2. Friedrich Nietzsche	7
2. 1. Nietzsche jako osobnost.....	7
2. 2. Idea nadčlověka.....	9
2. 3. Vůle k moci	12
2. 4. Koncept věčného návratu	14
2. 5. Vztah morálky a víry	16
2.5.1. Morálka	16
2.5.2. Víra.....	18
3. Fjodor Michajlovič Dostojevskij	20
3.1. Dostojevskij jako osobnost	20
3. 2. Otázka nesmrtnosti (immortalismu) a egodeismu	21
3.2.1. Nesmrtnost	21
3.2.2. Egodeismus	23
3. 4. Vztah morálky a víry	25
3.4.1. Morálka	25
3.4.2. Víra.....	29
4. Komparace analyzovaných aspektů Nietzscheho a Dostojevského koncepce	32
5. Závěr	34
6. Seznam použité literatury	36

1. Úvod

Cílem bakalářské práce *Filosofie člověka v díle F. M. Dostojevského a F. Nietzscheho* je analýza myšlenek, komparace a shrnutí úvah obou autorů.

Práce se bude především soustředit na vztah morálky a víry v dílech Fjodora Michajloviče Dostojevského a Friedricha Nietzscheho. Rozborem jejich děl se pokusím zachytit základní myšlenky a postoje obou autorů týkající se zadaného tématu. V závěrečné komparaci vyhodnotím, do jaké míry a v jakých momentech se názory obou autorů shodují či rozcházejí.

Úvodní část se zaměří na osobnost Friedricha Nietzscheho, dále budou analyzována a interpretována jeho díla na témata: idea nadčlověka, vůle k moci, koncept věčného návratu a vztah morálky a víry (především na základě děl *Tak pravil Zarathustra*, *Genealogie morálky*, *Ranní červánky* a *Soumrak model*).

Poté bude v rámci shodné struktury popsána osobnost Dostojevského a analyzována jeho díla se zaměřením na témata: problém nesmrtelnosti (immortalismu) a egodeismu, vztah morálky a víry (zejména na základě děl *Zločin a trest*, *Bratři Karamazovi*, *Běsi*).

V závěru budou komparovány relevantní aspekty Nietzscheho a Dostojevského koncepce, budou uvedeny a shrnuty jejich základní teze o člověku, odlišnosti jejich filosofických úvah, myšlenek a případné podobnosti jejich názorů v jejich dílech.

2. Friedrich Nietzsche

2. 1. Nietzsche jako osobnost

Osamělý snílek.¹

„Sny osamělého snílka, denní i noční, bývají kruté, krásné a také prorocké.“²

Friedrich Nietzsche nejprve začal jako romantik a idealista. Svými myšlenkami se stal pro mnohé lidi nepochopitelným autorem a filosofem německé romantické doby, kterou současně dovršuje a překonává.³ Byl známým žákem lipského profesora Friedricha Ritschla a posluchačem přednášek kulturního historika Jakuba Burckhardta. Dále působil také jako profesor klasické filologie na univerzitě ve Švýcarsku.⁴ Nietzsche proslul svojí úctou k Schillerově estetice, jež mu byla vzorem pro rozdělování uměleckých světů, a ke Goethově tvorbě, která ho okouzlovala symboly Fausta a Prométhea.⁵ Počátek jeho života pro něho nebyl snadný. Nejvíce byl poznamenán smrtí svého otce, kterého Nietzsche ztratil, když mu nebylo ani pět let. Jeho stín ho provázel po celý život.⁶ Nietzscheho existence byla od začátku provázena outsiderstvím, osamoceností a nepochopením.⁷ Tvrdě na něho dolehlo přesídlení z venkovské fary do tísnivého naumburského městského obydlí. Jako dítě považoval své okolí za cizí a nepřátelské. Ve škole mu bylo protivné učit se pravidlům a podřizovat se.⁸ Od nejranějšího dětství měl rád samotu a oddával se v ní myšlenkám, vyhýbal se společnosti a vyhledával krajiny vybavené od přírody vznešenou krásou.⁹

¹ HRBEK, M. „Smrt boha“ v *Nietzschově filosofii*, s. 7.

² Tamtéž, s. 7.

³ Tamtéž, s. 174.

⁴ NIETZSCHE, F. *Zrození tragédie – čili hellénství a pesimismus*, s. 211.

⁵ Tamtéž, s. 212 - 213.

⁶ NIETZSCHE, F. *Tak pravil Zarathustra*, s. 360.

⁷ FRENZEL, I. *Friedrich Nietzsche*, s. 7.

⁸ Tamtéž, s. 13 - 14.

⁹ Tamtéž, s. 17.

„Moje humanita je moje trvalé sebepřekonávání. Moje humanita se neprojevuje tím, že spolucítím, jaký člověk je, ale že ho vydržím cítit při sobě. Já však potřebuji samotu, chci tím říci uzdravení, návrat k sobě samému, závan volného lehkého vzduchu.“¹⁰

Špatného mínění své osoby od jiných lidí se bál více než smrti. Ačkoli vždy říkal lidem v nitru ne, vyslovoval ústy vždy ano. Ve třiceti letech se tak ocitl v situaci, kdy mu nezbyvalo nic než ponižující vzpomínky na minulost, pocit beznaděje a šílený strach z budoucnosti. A hlavně nemoc ho nutila k tomu, aby trávil celé dny a noci v nucené nečinnosti a samotě, ve vzpomínkách na promarněné roky ve službě ideálům, které teď nenáviděl. Samota a vědomí prázdnoty vlastního osudu ho proto neopouštěly.¹¹ „*Moji největší nepřátelé jsou mraky,*“¹² píše na mnoha místech, a jindy se zmiňuje, že ke své práci potřebuje „*na dlouhé měsíce vysoké, naprosto čisté nebe*“.¹³ Jakmile se nebe zatáhne mraky, nastává přítmí a tíha padá na vše živé, přicházejí bolesti hlavy, nespavost a těžké, dusící německé myšlenky.¹⁴ V životě toužil po člověku, který by se s ním uměl smát a kdo by byl veselý myslí. Někoho, kdo by byl hrdý na jeho společnost a udržel „ty druhé“ ve správném odstupu od něho samého. Přál si, aby mu někdo předcítal, protože byl ke konci života zrakově postižený.¹⁵ „*Raději bych chtěl žít v nějakém koutku ubohý, nemocný a obávaný, než být „zaranžován“ a zařazen do moderní průměrnosti. K tomu mně chybí odvaha i dobrá nálada.*“¹⁶

¹⁰ ŠTEFANKO, M. *Friedrich Nietzsche - Ecce homo*, s. 18.

¹¹ HRBEK, M. „*Smrt boha*“ v *Nietzschově filosofii*, s. 174 - 175.

¹² Tamtéž, s. 14.

¹³ Tamtéž, s. 14.

¹⁴ Tamtéž, s. 14.

¹⁵ Tamtéž, s. 15.

¹⁶ Tamtéž, s. 15.

Celý Nietzscheho život, zejména od jeho 36. roku, byl neustálým střídáním stavů těžkého utrpení, často vzbuzujícího i pocit blížícího se konce, s obdobími prudkého vzestupu sil, které zvláště ke konci života přinášejí stavy euforického nadšení, životní plnosti a pocitu vlastní duševní mohutnosti. Do těchto období pak spadá obrovské dílo dvou desetiletí, z nichž mnohé vzniklo v neuvěřitelně krátkých lhůtách (první kapitoly Zarathustry), a ono napětí, které muselo vyvolávat toto střídání protichůdných stavů, se tak stalo vnitřní pružinou zralého Nietzscheho díla. Nietzscheho myšlení není vývoj, je to cesta.¹⁷

2. 2. Idea nadčlověka

Ideu nadčlověka představil Nietzsche ve své nejslavnější a nejhlubší knize *Tak pravil Zarathustra*, kterou napsal roku 1883 a které dal podtitul *Knihy pro všechny a pro nikoho*. O pět let později, roku 1888 o knize prohlásil, že člověka pozvedne do vyšší sféry, porozumí-li být i jen jediné větě ze Zarathustry.¹⁸ Nietzschemu nešlo jen o nové poznatky a intelektuální náhledy, nýbrž o existenciální proměnu. Kdo knize porozumí, stane se podle Nietzscheho jiným.¹⁹ Základní otázkou pro něho bylo, jakým způsobem lze vlastní duševní příběh pojmout jako příběh celého lidstva.²⁰ Nietzsche prožíval toto dílo celým svým životem. Toužil alespoň po jednom člověku, s nímž by mohl diskutovat o problémech a myšlenkách, které jej zaměstnávaly a mučily. Především si přál žáka a dědice, který by pokračoval v jeho díle, neboť počítal s brzkou smrtí.²¹ Jako svého žáka tak představil perského proroka Zarathustru, jehož prostřednictvím Nietzsche čtenáři předkládá svou teorii o nadčlověku a podrobněji nastiňuje svůj odpor k morálním hodnotám vytvořeným společnostmi, jakož i svůj názor na důležitost individuální morálky. Nietzsche zde představuje Zarathustru jako svého ideálního

¹⁷ HRBEK, M. „Smrt Boha“ v *Nietzschově filosofii*, s. 20.

¹⁸ NIETZSCHE, F. *Tak pravil Zarathustra*, s. 354.

¹⁹ Tamtéž, s. 355.

²⁰ SALOMÉ, L. A. *Friedrich Nietzsche ve svých dílech*, s. 144.

²¹ NIETZSCHE, F. *Tak pravil Zarathustra*, s. 373.

dvojníka, jako přítele a žáka, jak si ho vytoužil, který překonává svého učitele, resp. „tvůrce“.²²

Dílo *Tak pravil Zarathustra* by tedy bylo předvedením člověka budoucnosti, jenž by překonal nihilismus - tj., že nic nemá ve světě obecnou platnost a hodnotu.²³ Zarathustra (perský prorok a Nietzscheho žák) tak představuje lidem nadčlověka. Říká, že člověk je cosi, co má být překonáno.²⁴ „Učím vás o nadčlověku. Člověk je něco, co má být překonáno. Co jste učinili, abyste ho překonali? Člověk je smysl země. Ať vaše vůle říká: nadčlověk budiž smysl země!“²⁵ „Člověk je mi příliš nedokonalá věc. Láska k člověku by mne zabila.“²⁶ Člověk má být cosi nad sebou samým. Vyčítá však lidem, že než aby překonali člověka, chtějí se snad raději vrátit ke zvířeti. Člověk má být nadčlověkem ve smyslu spojitosti s opicí, posměchem nebo bolestným studem. Říká, že nadčlověk je smyslem země. Naproti tomu lidé, kteří opovrhují životem, jsou podle Nietzscheho lidé odumírající a otráveni sami sebou. Podle něho mají takoví lidé raději zahynout. Člověka nazývá špinavým proudem.²⁷ „Člověk je ten, kdo je mořem, smí si troufati, že pojme do sebe špinavý proud a sám se nezkalí.“²⁸ „Lidé jsou pyšní, proto neradi o sobě slyší slovo pohrdání! Promluví jim o tom, co jest hodno největšího pohrdání: to však je poslední člověk.“²⁹

Hlásá lidem tvořícího přítele, který by byl předchůdcem nadčlověka a mohl darovat hotový svět. Ve svém příteli mají lidé milovat nadčlověka jakožto svou příčinu. Neradí k lásce k bližnímu, ale radí k lásce nadčlověka. Budoucnost a dálka nejvzdálenější je příčinou lidí dneška. Ve svém příteli mají lidé milovat nadčlověka jakožto svoji příčinu. Nadčlověk si sám může dokonce určovat své zlo i dobro, rovněž ovládat svoji vůli nad sebou samotným.³⁰

²² NIETZSCHE, F. *Tak pravil Zarathustra*, s. 375.

²³ Tamtéž, s. 375.

²⁴ Tamtéž, s. 9 - 10.

²⁵ FRENZEL, I. *Friedrich Nietzsche*, s. 143.

²⁶ NIETZSCHE, F. *Tak pravil Zarathustra*, s. 8 - 10.

²⁷ Tamtéž, s. 8 - 10.

²⁸ Tamtéž, s. 11.

²⁹ Tamtéž, s. 13.

³⁰ NIETZSCHE, F. *Tak pravil Zarathustra*, s. 54 - 55.

Pravými ctnostmi nadčlověka jsou především ctnosti válečníka a vojáka. Ideálem není hloubavý učenec usilující o poznání, osamělý, bez kontaktů a citlivý, nýbrž silná povaha, která je současně vitální i ukázněná.³¹ Dobří a spravedliví lidé jsou mu k smíchu. Nejvyššími lidmi pohrdá a směje se jim, neboť jeho nadčlověka by zvali ďáblem. Neuznává člověka přítomného, ten je předmětem smíchu a kritiky. Z jakési „výšky“ lidí přítomných a nejlepších, touží dál k nadčlověku.³² Člověk má být podle Nietzscheho překonán. Lidé mají tedy překonávat sami sebe. Malí lidé jsou nadčlověku největším nebezpečím. Vyšší lidé mají překonat malé ctnosti a chytrosti, v tom spočívá jejich největší blaha. Zlo je v člověku nejlepší silou, má se stát větším v dobru i zlu. Nejvyššího zla je třeba k nejvyššímu dobru nadčlověka.³³ Nadčlověk je pokládán za hlavní cíl a touhu lidského vývoje. Oproti Bohu, který je výrazem pro cosi hotového, stálého, nadčlověk značí neustálé vznikání, velkou touhu a soupeření.³⁴ „Viz, řekl život, já jsem to, co se musí neustále překonávat.“³⁵ Člověk se má stát čímsi dokonalým, šťastným, mocným a triumfujícím, aby byl připraven k novému, obtížnějšímu a vzdálenějšímu cíli.³⁶ Rozhodující je tedy především sebevýchova člověka, která je určujícím morálním paradigmatem.³⁷ Člověk by měl podle Nietzscheho překonat tíhu své malosti a stát se tvůrcem nadčlověka.³⁸

³¹ FRENZEL, I. *Friedrich Nietzsche*, s. 144.

³² NIETZSCHE, F. *Tak pravil Zarathustra*, s. 132.

³³ Tamtéž, s. 273 - 274.

³⁴ NIETZSCHE, F. *Tak pravil Zarathustra*, s. 329.

³⁵ SALOMÉ, L. A. *Friedrich Nietzsche*, s. 25.

³⁶ SALOMÉ, L. A. *Friedrich Nietzsche*, s. 146.

³⁷ NIETZSCHE, F. *Tak pravil Zarathustra*, s. 386.

³⁸ KOUBA, P. *Nietzsche - Filosofická interpretace*, s. 65.

2. 3. Vůle k moci

„Život - jako vůle k moci: tedy esencí všeho jsoucího je život a jeho esencí je opět vůle k moci.“³⁹

Nietzsche je proslulým vyznavačem voluntarismu, který se uplatňuje především v etice (vůle k moci) a ve filosofii práva (trest vzniklý z pomstychtivosti, jakožto zadržené vůle).⁴⁰ Na rozdíl od Schopenhauera, který ve své metafyzice vůle přeskočil cíl chtění, Nietzsche určil vůli k moci jako chtění něčeho. Lidská vůle navíc cíl potřebuje, a chce proto raději chtít nic, než nechtít.⁴¹ Vůle k moci je tak pravou plodící životní vůlí.⁴² Vůle má určený cíl k tvoření.⁴³ V knize *Tak pravil Zarathustra* se Nietzsche zmiňuje, že vůle je bezmocná proti plynutí času, čas nemůže vrátit a to je její nevýhodou. Je prakticky bezmocná proti tomu, co se stane.⁴⁴ Vůle k moci byla podle něho různě a nesprávně jmenována: jedni filosofové mluvili o vůli k pravdě, jiní (buď Schopenhauer, nebo Darwin) o vůli k bytí, teleologové o pudu k účelu. Nezbytným doplňkem této vůle je poslušnost. Vůli k moci je též přemáhání sebe sama, jíž je potřeba k vytvoření člověka vyššího typu. Sama si určuje dobro a zlo, a život, kde silnější podrobují slabšího.⁴⁵ Svět vůle k moci je subjektivistický, není v něm nic objektivně stabilního, nýbrž jen trvanlivá určení. Rovněž určující subjekty nejsou ničím trvalým, nýbrž jsou dočasným množstvím. Nietzsche nazývá tento radikální subjektiv bez pevných subjektů perspektivismem, který je sebereferenční. Podle tohoto rozvrhu světa vůle k moci a jeho hlavních znaků je totiž interpretací světa z perspektivy jedné vůle k moci.⁴⁶ Pro vůli k moci je každý dosažený cíl jen, dalo by se takřka říci, záminkou pro její další činnost. Každý cíl vůle je jen novou překážkou, kterou si sama klade, aby mohla překonat sebe samu a jít dál za sebe. Po každém dosažení cíle a překročení nachází vždy opět jen sebe a vrací se do sebe. Sebe samu, jako svou vlastní podstatu,

³⁹ HRBEK, M. „Smrt Boha“ v *Nietzschově filosofii*, s. 73.

⁴⁰ NIETZSCHE, F. *Tak pravil Zarathustra*, s. 335.

⁴¹ Tamtéž, s. 369.

⁴² Tamtéž, s. 104.

⁴³ Tamtéž, s. 113.

⁴⁴ Tamtéž, s. 130.

⁴⁵ Tamtéž, s. 332.

⁴⁶ Tamtéž, s. 369 - 370.

nemůže tedy vůle nikdy překročit, ale přitom neztrácí svůj charakter sebepřekonávání. Vůle je pohybem v tom nejvlastnějším smyslu slova, ale přitom v sobě uzavřeným celkem. Proto také nemůže čerpat od nikoho jiného než ze sebe sama, nemůže přibývat, nemůže vzrůstat ani ubývat. Je tedy i jako přírodní síla - konečná. Jestliže se však jako konečná nekonečně překračuje, musí se navracet, a to nekonečněkrát. Aby mohla zůstat v pohybu, musí mít nějaké opěrné body, nějaké dílčí cíle a překážky, přes něž by mohla uplatňovat svou moc. Návrat stejného znamená tedy návrat především těchto stejných překážek, které jí teprve dávají podobu, formu. Vůle k moci je především nejvyšší vyjádření formy existujícího celku. Vyjádřením vůle k moci je člověk, kladoucí tyto opakující se formy - hodnoty. Je člověkem, vyslovujícím největší těžiště světa, myšlenku věčného návratu, a jednající podle ní, tj. prožívající sebe sama jako vůli k moci, která se neustále přesahuje, a toto přesahování chce vždy a neustále znovu.⁴⁷ Vůle k moci chce svou trvalost a věčnost jako neustálé překračování sebe sama, své bytí jako své nastávání a zanikání, svůj řád jako svůj chaos a chaos jako svůj řád.⁴⁸

Vůle k moci může mít i dvě odlišné podoby: vůli k moci a vůli k nicotě. I druhá podoba vůle nepřestává být vůlí k moci. Je to však vůle k moci nemocného upadajícího života, bezmocná vůle k moci. V této podobě bezmocné vůle k moci nejen, že se úpadkovost života projevuje, ona tento úpadek i stupňuje a znovu vytváří. Vytváří ho tak, že zajišťuje naprostou převahu svých hodnot nad hodnotami života zdravého. To však jsou hodnoty, které směřují k odživotnění, popření života. Tak vůle k moci jako vůle k nicotě popírá nakonec i sebe samu. Smyslem Nietzscheho filosofie tedy bude takové spojení ducha a vůle k moci, v němž se duch stane jedním z vědomých projevů a nástrojů vůle k moci.⁴⁹ Vůle k moci není pouze vůle k životu, nýbrž vůle života, protože život by nebyl sám sebou, kdyby se nechtěl jak uchovat, tak vydat.⁵⁰

⁴⁷ HRBEK, M. „Smrt Boha“ v *Nietzschově filosofii*, s. 88.

⁴⁸ Tamtéž, s. 111.

⁴⁹ Tamtéž, s. 113 - 115.

⁵⁰ KOUBA, P. *Nietzsche - Filosofická interpretace*, s. 246.

Elitu tvoří člověk nejen silný a vitální, nýbrž také velkomyslný. Přesto je moc vlastním cílem života. „*Kde jsem našel něco živého, tam jsem našel vůli k moci, a ještě ve vůli sloužit jsem našel vůli být pánem.*“⁵¹ Skutečná vůle k moci se umocňuje tím, že se uskutečňuje, otevírá nové možnosti a podstupuje riziko. Vydává svůj vlastní život a riskuje tak přežití.⁵²

2. 4. Koncept věčného návratu

Myšlenku věčného návratu pokládal Nietzsche za náhlé osvícení, za jakousi „inspiraci“, ve které a kterou k němu hovořilo nejvyšší jsoucní.⁵³ První podoba, v níž se myšlenka věčného návratu u Nietzscheho objevuje, je princip základní změny hodnot pro lid, znamenající přenesení životního těžiště z věčnosti do tohoto světa. Jde o to, zbavit tento svět nedokonalosti, která ho odlehčila a současně znehodnotila myšlenku dvou světů. Aby však měl plnou váhu, musí tento svět unést to nejtěžší, co člověk v sobě nese, tj. potřebu věčnosti. Teprve věčnost je mírou pro skutečné překonání nihilismu, pro potvrzení života. A to proto, že bolest chce zánik, kdežto rozkoš chce věčnost, a dokonce „věčnost nejhlubší“.⁵⁴ „*Věčně se navrácí ten člověk, jehož jsi se do únavy nabažil - malý člověk, tak zíval můj smutek. Ach, člověk se věčně navrácí! Malý člověk se věčně navrácí! Příliš malý i největší! To byla má omrzlost člověkem! A věčný návrat i nejmenšího! To byla má omrzlost vším bytím.*“⁵⁵ Základní náladou nihilismu je „smrtná nuda“, a vrcholným představitelem této nudy je právě myšlenka věčného návratu. Podle Nietzscheho je tento svět nudný a nemůže naplnit srdce člověka. Ale zvěčnění tohoto nudného světa a nudného člověka znamená jen nejvyšší vystupňování nudy. Z toho pro Nietzscheho vyplývá, že je nutno člověka změnit tak, aby nebyl nudný, učinit ho takovým, aby jeho návrat byl žádoucí, a to vůči nudě znamená, aby byl

⁵¹ FRENZEL, I. *Friedrich Nietzsche*, s. 145.

⁵² NIETZSCHE, F. *Mimo dobro a zlo*, s. 216.

⁵³ HRBEK, M. „*Smrt Boha*“ v *Nietzschově filosofii*, s. 75.

⁵⁴ Tamtéž, s. 44.

⁵⁵ Tamtéž, s. 44 - 45.

zajímavý, zajímaví. Takovým člověkem je nadčlověk. Proto má být nadčlověk podobný raději Cesaru Borgiovi, jen když bude zajímavý.⁵⁶

Nejhlubší myšlenka věčného návratu je současně i největším nebezpečím, protože tu vzniká touha po neustálém přesahování života, po životě vyššího řádu. Před Nietzsche - Zarathustrou tedy stojí nejtěžší otázka: zachovat nejvyšší životnost života tím, že se do něho vloží jeho největší těžiště - věčnost, tj. že se mu přizná jeho věčné opakování, a dokonce pokud člověk bude chtít, tak popře i samotnou smrt.⁵⁷ Předpokladem teorie o věčném návratu je tak názor o konečnosti světa, který představuje materialistický názor o čase. Jedině času je přiznáváno označení nekonečnosti.⁵⁸ Hlásání věčného návratu umožňuje stát se nejsilnějším vládcem, který dává moc nad slabými i silnými, protože těmto lidem je možno rozkazovat.⁵⁹ Víra ve věčný návrat vyplývá z nejhlubší lásky k životu. Kdežto pesimismus touží po ukončení strastí. Hrůza věčného návratu je tak zdolána na malého člověka.⁶⁰ Myšlenka věčného návratu je především zbraní proti největšímu nebezpečí, a to „poslednímu člověku“ - představiteli nedovršeného nihilismu. On je tím, kdo může ukončit vše strašnou tíhou svého sebeuspokojení a pohodlnosti. U tohoto člověka spočívá síla v jeho množství a nerozlišenosti. Je největším nebezpečím budoucnosti, protože přenáší tíhu nihilismu. A protože nihilismus na sobě nezakusil a neočistil se od něho, nepoznal ještě veliké pohrdání sebou samým. On bude také nositelem nízké krutosti a zbytečných katastrof budoucnosti.⁶¹ Nietzscheho odpor k myšlence věčného návratu stejného je způsoben právě představou, že také tito poslední lidé se budou věčně navracet.⁶² Je třeba důležité pochopit, že se tu usiluje o protiklad k panteismu: neboť všechno je dokonalé, božské a věčné, to nutí právě k víře ve věčný návrat.⁶³

⁵⁶ HRBEK, M. „Smrt Boha“ v Nietzscheově filosofii, s. 45 - 46.

⁵⁷ Tamtéž, s. 46.

⁵⁸ NIETZSCHE, F. *Tak pravil Zarathustra*, s. 175.

⁵⁹ Tamtéž, s. 336.

⁶⁰ Tamtéž, s. 344.

⁶¹ HRBEK, M. „Smrt Boha“ v Nietzscheově filosofii, s. 77.

⁶² Tamtéž, s. 78.

⁶³ Tamtéž, s. 87.

V závěru své knihy *Tak pravil Zarathustra* Nietzsche zmiňuje, že lidé nejsou zatím těmi pravými druhy pro hlasatele myšlenky o věčném návratu, protože ho sami ještě dobře nechápou. Nabízí se tu ale naděje, že nastane jakési „veliké poledne“ - tj. doba, kdy lidstvo bude přetvořeno vírou ve věčný návrat.⁶⁴

2. 5. Vztah morálky a víry

2.5.1. Morálka

Původem veškeré morálky jsou podle Nietzscheho pravidla, která tvoří základ každého morálního jednání: „*Co škodí mně, je zlé (škodlivé o sobě). Co mně prospívá, je dobré (příjemné a prospěšné o sobě). Co mi jednou nebo několikrát uškodilo, je o sobě a v sobě nepřátelské. Co mi jednou nebo několikrát prospělo, je o sobě a v sobě přátelské.*“⁶⁵ Každý člověk je v podstatě jakýmsi tvůrcem (umělcem) sebe samého. Prvním a základním produktem utváření člověka jsou hodnoty a pravidla, která se spojují v morálku.⁶⁶ Nietzsche v knize *Ranní červánky* uvádí, že mravy jsou především tradičním způsobem jednání a hodnocení. Ve věcech, kde nepřikazuje žádná tradice, není mravnosti, a čím méně je život určován tradicí, tím menší je i okruh mravnosti. Např. svobodný člověk není mravný, protože chce být ve všem závislý jen na sobě a ne na tradici.⁶⁷ Mravnost není ničím jiným než poslušností vůči mravům. Člověk dobrý ve smyslu této mravnosti dělá to, co se má, co se od něho očekává. Jeho určujícím znakem je poslušnost, přičemž pohnutkou pro tuto poslušnost může být i nepoctivost, zbabělost nebo lenost.⁶⁸ V knize *Genealogie morálky* Nietzsche popisuje, že pojem dobra se spojuje s pojmem vznešenosti, z něhož se s nutností vyvinulo slovo „dobrý“. Je to vývoj, který vždy probíhá paralelně s druhým, během něhož „prostý“, „plebejský“, „nízký“ posléze přechází v pojem „špatný“.⁶⁹

⁶⁴ NIETZSCHE, F. *Tak pravil Zarathustra*, s. 351.

⁶⁵ NIETZSCHE, F. *Ranní červánky - myšlenky o morálních předsudcích*, s. 64.

⁶⁶ NIETZSCHE, F. *Tak pravil Zarathustra*, s. 371.

⁶⁷ NIETZSCHE, F. *Ranní červánky - myšlenky o morálních předsudcích*, s. 15.

⁶⁸ KOUBA, P. *Nietzsche - Filosofická interpretace*, s. 86.

⁶⁹ NIETZSCHE, F. *Genealogie morálky*, s. 18.

Dobry člověk je stádní, duchovně netvůrčí, slabý. Jelikož je dobro v zásadě poslušností vůči mravu nebo uloženému zákonu, je pro Nietzscheho morální požadavek, aby byli všichni dobří, tj. mravně spořádaní, neklamným příznakem úpadku a ohrožení života. Moc, která tomuto úpadku vzdoruje, je zlo. Tvůrčí element tedy představuje zlo. Být zlý znamená u Nietzscheho většinou být svévolný, nepředvídatelný, individuální „svobodný“, mít zálibu v novém a nevyzkoušeném.⁷⁰ Nietzsche dále rozlišuje dva typy morálky: „Stádní“ a „otrocká“ morálka je založena na poslušnosti stádního člověka vůči všeobecně uznávanému mravu. Základním rysem je podřízenost. Morálka poslušnosti dává člověku jistotu a zbavuje ho utrpení. Pomocí této morálky se člověk vyhýbá nejistotě ohledně celku: vyproštění se z vazeb k věcem, zřeknutí se daných jistot. To vše znamená učinit krok ke smyslu, včlenit se do světa jako dění, které má smysl.⁷¹ Otrocká morálka se především definuje odporem ke zlu, které chce zničit.⁷² V knize *Mimo dobro a zlo* Nietzsche popisuje pohled otroka, který není nakloněn cnotem mocných pánů. Podle jeho slov u otroka vzniká především skepse a nedůvěra, jemnost nedůvěry vůči všemu „dobrému“. Otrocká morálka je bytostně morálkou užitečnosti. Vzniká tady protiklad dobra a zla. Ve zlu je pocíťována moc a nebezpečí, jistá hrozivost, jemnost a síla, která nedopustí žádné pohrdání. Podle otrocké morálky je tedy „zlý“ člověk ten, kdo vzbuzuje strach.⁷³ „Panská“ morálka je postavena na primárním rozdílu dobrý vs. - špatný.⁷⁴ Představuje způsob myšlení, který chce pěstovat dobré i zlé vlastnosti člověka. Panskou morálku je možné nejvíce shrnout tím, že člověk se má stát pánem svých ctností a nectností, individuem, jehož imperativy používá, místo, aby se jim podřizovalo. Ctnost panské morálky je tedy individuální a tvůrčí. Člověk ji neustále vynalézá jako jedinečnou odpověď světu.⁷⁵ Panské morálce však záleží na rozdílech a předělech mezi lidmi, na nerovnosti. Tato nerovnost ve vztahu k hodnotám se týká zejména různé schopnosti být individuem, tj. určovatelem hodnot.⁷⁶ Na rozdíl od otrocké morálky je u panské morálky právě „dobry“ člověk tím, který

⁷⁰ KOUBA, P. *Nietzsche - Filosofická interpretace*, s. 87.

⁷¹ Tamtéž, s. 88.

⁷² Tamtéž, s. 94 - 95.

⁷³ NIETZSCHE, F. *Mimo dobro a zlo*, s. 172.

⁷⁴ KOUBA, P. *Nietzsche - Filosofická interpretace*, s. 95.

⁷⁵ Tamtéž, s. 96.

⁷⁶ KOUBA, P. *Nietzsche - Filosofická interpretace*, s. 97.

vzbuzuje strach. Zatímco „špatný“ člověk je pocíťován jako opovrženíhodný.⁷⁷ Cílem morálky je podle Nietzscheho především to pravidlo, aby všichni lidé byli hlavním principem dobra, poněvadž dobro a zlo se měří podle nás všech.⁷⁸

2.5.2.Víra

„To církev zkazila člověka, oslabilo ho, i když hlásila, že ho „zušlechtila“.“⁷⁹

Nietzsche se pokládá za mluvčího pesimistického ateismu, sám podle svého konstatování učinil konec víře v Boha.⁸⁰ Nietzsche nevěří ani na staré, ani na nové bohy. Zná „božské“, ale zdrojem božského, něčím, bez čeho nemůže být, je „bohotvorný instinkt“.⁸¹ *„Kvůli výtvoru Boha se mi zdál svět trpící a zmučený. Barevné se mi zdálo vše před tím, než Bůh stvořil svět.“⁸²* Kazatelé rovnosti (tj. církev) podle něho skrytě touží po mstě. Chce, aby se msta změnila na spravedlivost. Neboť, aby byl člověk osvobozen od msty, je pro něho hlavním předpokladem k nejvyšší naději.⁸³ Víru si podle Nietzscheho nezaslouží lidé přítomní, lidé skutečnosti, protože víru vyvracejí a nezabývají se myšlenkami. Jsou neplodní (netvořiví).⁸⁴ Askezi považuje Nietzsche za tvrdou odříkavost té nejlepší vůle. Patří k příznivým podmínkám nejvyšší duchovnosti, a právě tak k jejím nejvíce přirozenějším důsledkům.⁸⁵ Asketický ideál pramení z instinktu ochránit a zachránit degenerující život, který se snaží všemi prostředky uchovat a bojovat o své bytí. Cílem asketického ideálu je život v něm a jakýsi zápas se smrtí a proti smrti. Asketický ideál je zkušeným trikem, jak život uchovat.⁸⁶ Přijetí asketického ideálu představuje způsob, jak vystoupit z dosahu nesmyslnosti. Je určen touhou po odstranění metafyzické bolesti z nesmyslnosti. Jeho prostřednictvím je náš nedokonalý

⁷⁷ NIETZSCHE, F. *Mimo dobro a zlo*, s. 172.

⁷⁸ NIETZSCHE, F. *Ranní červánky - myšlenky o morálních předsudcích*, s. 64.

⁷⁹ NIETZSCHE, F. *Soumrak model*, s. 75 - 76.

⁸⁰ NIETZSCHE, F. *Tak pravil Zarathustra*, s. 347.

⁸¹ HRBEK, M. „Smrt Boha“ v *Nietzschově filosofii*, s. 98.

⁸² NIETZSCHE, F. *Tak pravil Zarathustra*, s. 25.

⁸³ Tamtéž, s. 91.

⁸⁴ Tamtéž, s. 110.

⁸⁵ NIETZSCHE, F. *Genealogie morálky*, s. 90 - 91.

⁸⁶ Tamtéž, s. 98.

život uveden ve vztahu k jinému bytí, skutečnému dobru.⁸⁷ Asketický ideál tedy zachraňuje člověka před zoufalstvím z nesmyslnosti: člověk chce raději nic (právě to je pro Nietzscheho skutečné dobro a pravda jiného života), než vůbec nechtít.⁸⁸

Křesťanský Bůh podle Nietzscheho nezemřel. Byl zabit. Konec odcizení člověka je tedy lidským činem. Proto je okamžik jeho zániku současně dobou nejvyššího zoufalství i nejvyšší naděje, okamžikem, kdy se rozhodne o člověku.⁸⁹ „*Kam se poděl bůh?, volal ten člověk, já vám to řeknu! My jsme ho zabili - vy a já! My všichni jsme jeho vrazi!*“ „*Bůh je mrtev! Bůh zůstává mrtvý! A my jsme ho zabili! Jak se utěšíme, my vrazi všech vrahů? Jakou vodou bychom se mohli očistit? Jaké slavnosti, očišťující od hříchů, jaké svaté hry budeme muset vynalézt? Není velikost tohoto činu pro nás příliš veliká? Nemusíme se sami stát bohy, abychom jej byli hodni? Nikdy nebylo většího činu.*“⁹⁰ Myšlenku smrti Boha je tedy nutno hlásat těm, kdo již v Boha nevěří. Nietzsche nechce přivodit změnu od víry k nevěře, nýbrž rozhodnou změnu v podobě nevíry. Víra v křesťanského Boha jako v „živého boha“, tj. jako v nejvyšší jsoucno, v působící sílu hodnot, je totiž už mrtva, je „historicky vyvrácena ze základů“.⁹¹

⁸⁷ KOUBA, P. *Nietzsche - Filosofická interpretace*, s. 89.

⁸⁸ Tamtéž, s. 90.

⁸⁹ HRBEK, M. „*Smrt Boha*“ v *Nietzschově filosofii*, s. 101.

⁹⁰ NIETZSCHE, F. *Radostná věda*, s. 121.

⁹¹ HRBEK, M. „*Smrt Boha*“ v *Nietzschově filosofii*, s. 102.

3. Fjodor Michajlovič Dostojevskij

3.1. Dostojevskij jako osobnost

„Člověk je hádanka! Zabývám se touto hádankou, neboť chci být člověkem.“⁹²

Dostojevskij byl svou povahou spíše uzavřený samotář. Jeho samotářské sklony byly zřejmě také poznamenány vraždou jeho otce vlastními nevolníky, dlouholetým pobytem v penzionátu a pak ve vojenské inženýrské škole.⁹³ Byl mystikem a myslitelem, který psal proto, aby se vyzpovídal ze svých nejtajnějších myšlenek a „hříchů“.⁹⁴ Po celý život se trápil s vrozenou chorobou, epilepsií, jejíž příznaky se projevíly nepříjemnými záchvaty během uvěznění v Petropavlovské pevnosti.⁹⁵ Teprve v Omsku, v místní věznici, poznal Dostojevskij ty nejhorší stránky života, lidskou bídu. Vládlo zde násilí, řev a hněv, při kterém šlo mnohdy o zachování života. Když do vězení nastoupil, připadal si jako lapané zvíře. Nejvíce trpěl naprostou ztrátou soukromí. *„Život je všude životem, život je v nás samých, nikoliv ve vnějšku.“⁹⁶* Aby nezešílel a nepropadl truchlivosti, začal si bedlivě všimnout okolí. Překvapil ho zejména zvláštní, netečný klid v chování spoluvězňů. Uvědomil si, že je zřejmě možné se adaptovat i v děsivém a nepřirozeném prostředí. Lidé ve vězení mu připadali, jakoby se smířili se svým osudem. Není to pouze lpění na životě jako takovém, ale i zvláštní sebejistota a samozřejmost těch, kteří se dovedou přizpůsobit i nelidským podmínkám. Zprvu cítil odpor k hrubosti a tvrdosti některých vězňů, kteří snášeli ponížení a útlak až na samou mez lidské důstojnosti. Některé z nich však musel Dostojevskij obdivovat. Hlavní je jeho postřeh, že pevnost a houževnatost ruského člověka roste z utrpení. Zřejmě i to je také součástí oné nevyzpytatelné „hádanky“. Zkušenosti a dojmy z omské trestnice ho velmi poznamenaly a provázely jako věčný stín po celý další život.⁹⁷

⁹² PYTLÍK, R. F. M. *Dostojevskij - život a dílo*, s. 5.

⁹³ KAUTMAN, F. *Fjodor Michajlovič Dostojevskij - věčný problém člověka*, s. 24.

⁹⁴ PYTLÍK, R. F. M. *Dostojevskij - život a dílo*, s. 5.

⁹⁵ Tamtéž, s. 7.

⁹⁶ Tamtéž, s. 8.

⁹⁷ Tamtéž, s. 8.

Ve vězení si Dostojevskij uvědomil, že cílem má být „živý život“, nebo-li „zázrak“ všedního prožitku.⁹⁸ „*Jen ten, kdo sám prožil peklo opuštěnosti, najde pochopení pro utrpení druhých!*“⁹⁹ Život v pevnosti měl tedy pro Dostojevského povahu zkoušky charakteru. Člověk má potřebu žít na svobodě, s právem na soukromí, na intimitu vnitřního života. Je-li o to člověk připraven, dochází k rozmezí: buď zánik nebo přizpůsobení. Během čtyřletého pobytu v sibiřské pevnosti tak Dostojevskij získal několik základních postřehů o lidské povaze, s nimiž mohl počítat i později.¹⁰⁰ „*Když se ohlédnu zpět a pomyslím, kolik času bylo zbytečně ztraceno, kolik ho bylo zmařeno v omylech, chybách, v nečinnosti, v neumění žít i jak jsem si ho nevážil, kolikrát jsem se prohřešoval proti svému srdci a duchu, srdce se mi zalévá krví. Život je dar, život je štěstí, každá minuta mohla být stoletím štěstí.*“¹⁰¹ I po návratu z vězení zůstával Dostojevskij přesto stále skromným a zakřiknutým samotářem. Nikdy nezapomněl na trpká léta vyhnanství a nepřizpůsobil se životu ve společnosti. Přátelům a známým připadal jako zatrpklý, zlobný a mstivý cynik, jakýsi „markýz de Sade“ ruské literatury.¹⁰²

3. 2. Otázka nesmrtnosti (immortalismu) a egodeismu

3.2.1. Nesmrtnost

Z celého křesťanského učení pokládal Dostojevskij za nejdůležitější ideu o nesmrtnosti. Víra v ni byla u něho právě tak silná jako láska k životu, a oba tyto prvky se navzájem doplňovaly. Postavy Dostojevského, které milovaly život, nemohly přece žít s myšlenkou, že jednoho dne budou muset život sebevíce milovaný opustit. Taková představa podle Dostojevského vede člověka k šílenství nebo sebevraždě. Například postava jako je Kirillov se nezastřelí proto, že ztratil víru v Boha nebo v lidstvo, ale proto, že ztratil víru v život a v nesmrtnost. Podle slov samotého Dostojevského je idea

⁹⁸ PYTLÍK, R. F. M. *Dostojevskij - život a dílo*, s. 36.

⁹⁹ Tamtéž, s. 10.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 44.

¹⁰¹ DOSTOJEVSKIJ, F. M. *Dopisy*, s. 39.

¹⁰² PYTLÍK, R. F. M. *Dostojevskij - život a dílo*, s. 44.

o nesmrtelnosti vlastně sám život - „živý život“, jeho definitivní formule a hlavní zdroj pravdy a správného poznání pro lidstvo. Dostojevskij se tedy ptá, co je nesmrtelnost? Odpovídá, že to bude nejspíš věčná harmonie, klid, mír, pocit nesmírného štěstí a vnitřního uspokojení.¹⁰³ Úvahy o nesmrtelnosti vedou k filozofii transcendentna v její biblické podobě, k Apokalypse. Kirillovova závěrečná slova z románu *Běsi*, jsou také citátem z Apokalypsy. Vedle epilepsie hraje Apokalypsa v díle Dostojevského v souvislosti s ideou nesmrtelnosti rozhodující úlohu. V dialogu se Stavroginem Kirillov tvrdí, že život existuje, ale smrt neexistuje vůbec. „Začal jste věřit v budoucí věčný život?“ (ptá se Stavrogin). „Ne, ne v budoucí věčný, ale ve zdejší věčný. Existují jisté chvíle, dožijete se takové chvíle, čas se pojednou zastaví a bude věčnost.“ „Doufáte, že se dožijete takové chvíle?“ „Ano.“ „Ve zjevení svatého Jana (v Apokalypse) se anděl zaklíná, že čas už nebude existovat.“¹⁰⁴ Kirillov nevěří v příští věčný život, nýbrž ve věčný život zde a nyní, kdy se čas náhle zastavuje a stává se věčností. Čas pohasne v rozumu. Se světem skoncuje ten, jehož jméno bude „člověkobůh“. Kirillov se chce stát spasitelem člověka, darovat mu nesmrtelnost. Proto přináší svévolným činem sebe sama v oběť, zabíjí se.¹⁰⁵ Kirillov se zabíjí sám. Kristus odkrývá věčný život v jiném světě. Kirillov chce potvrdit věčný život zde a nyní. Kristova cesta vede skrze Golgotu ke vzkříšení, k vítězství nad smrtí. Kirillovova cesta končí smrtí a nezná vzkříšení. Na cestě člověko Boha triumfuje smrt. Jediným nesmrtelným člověko Bohem byl Bohočlověk.¹⁰⁶ V románu *Bratři Karamazovi* se Dostojevskij zmiňuje, že jestliže byla a dosud je na světě láska k lidem, není to způsobeno přirozeným zákonem, nýbrž jedině tím, že lidé věřili ve svou nesmrtelnost. Pokud by ale byla v lidstvu nesmrtelnost zničena, říká, že by v lidech vyhasla nejen láska, ale vůbec každá živá síla udržující na světě život.¹⁰⁷

¹⁰³ KAUTMAN, F. *Fjodor Michajlovič Dostojevskij - věčný problém člověka*, s. 165.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 167.

¹⁰⁵ BERĎAJEV, N. A. *Dostojevského pojetí světa*, s. 129.

¹⁰⁶ BERĎAJEV, N. A. *Dostojevského pojetí světa*, s. 130.

¹⁰⁷ DOSTOJEVSKIJ, F. M. *Bratři Karamazovi*, I. svazek, s. 82 - 83.

3.2.2. Egodeismus

Pojem egodeismus pochází z latinského slova *ego* - tj. *já*, a *deus* - tj. *bůh*. Egodeismus můžeme také nazvat výrazem egosolismus (od latinského slova *solis* - *sám*), který znamená „sebezboštění“ člověka prostřednictvím Boha. Jak již víme, tento pojem poprvé použil český filosof Ladislav Klíma na počátku 19. a 20. století.¹⁰⁸ Podle ruského spisovatele Berďajeva, který píše o egodeismu ve své knize *Dostojevského pojetí světa*, se tento pojem zabývá bytím člověka jako předpokladu skrze bytí Boha. Berďajev dále v této knize konstatuje, že zabít Boha znamená zabít člověka.¹⁰⁹ Dostojevskij také popisuje problém tohoto pojmu ve své knize *Běsi*, zvláště pak na postavě Kirillovova, neboť je významný především tím, že se stává Bohem poté, co se Kirillov rozhodne spáchat sebevraždu. Kirillovova sebevražda je jeho modlitbou. Pro něho je sebevražedný čin jakýmsi povznesením bytosti božství a zároveň i děsivým rouháním. V úvodní části románu *Běsi* Dostojevskij nastiňuje sebevražedné úmysly a myšlenky hlavní postavy Kirillovova, který si bere život. Tímto činem chce zabránit dalším lidem, aby už si ho nemuseli vzít. To znamená, že povinnost teologické sebevraždy leží jen na tom, kdo první ze všech pozná její nutnost, a to je právě postava Kirillovova. Ostatní lidé se prý podle Dostojevského stanou jakýmsi „člověkobohy“ samočinně, skrze něho.¹¹⁰ Pro Kirillovova je typické to, že je zastáncem logické vraždy. Ačkoli sám tvrdí, že Bůh je nezbytný a že musí existovat, ví však, že neexistuje a že existovat nemůže. Ke své logice smrti totiž připojuje pozoruhodnou ctižádost, jež dodává této postavě její skutečnou perspektivu: Kirillov se chce zabít, aby se mohl stát Bohem.¹¹¹ Jestliže ale Bůh neexistuje, je Kirillov Bohem. Pokud opravdu Bůh neexistuje, musí se Kirillov tedy zabít, aby se stal Bohem. Proto potřebuje absurdní logiku.¹¹²

¹⁰⁸ ONLINE SLOVNÍK, *Slovník*. Str. 2. [citace 2014-03-19]. [online]. Dostupný z WWW: <<http://slovník.online-clanky.cz/e/strana-2/>>.

¹⁰⁹ BERĎAJEV, N. A. *Dostojevského pojetí světa*, s. 41 - 42.

¹¹⁰ DOSTOJEVSKIJ, F. M. *Běsi*, s. 27.

¹¹¹ DOSTOJEVSKIJ, F. M. *Běsi*, s. 123.

¹¹² DOSTOJEVSKIJ, F. M. *Běsi*, s. 124.

Atributem Kirillovova božství je zároveň i nezávislost. Stát se Bohem znamená být na této zemi svobodný, nesloužit nějaké nesmrtelné bytosti. „*Jestliže Bůh neexistuje, jsem Bohem.*“¹¹³ Pokud Bůh existuje, vše závisí na něm a ostatní lidé proti jeho vůli nic nezmůžou. Pokud ale doopravdy Bůh neexistuje, vše závisí na nás, lidech. Pro Kirillovova, obdobně jako pro Nietzscheho, zabít Boha znamená sám se stát Bohem. To je především takzvané uskutečnění onoho věčného života zde na zemi, o němž hovoří evangelium.¹¹⁴ Zajímavým také zůstává to, že v románu *Běsi* sebevrah Kirillov říká Stavroginovi, že život sice miluje, avšak zde dochází k nepochopení toho, proč se tedy chce Kirillov zastřelit. Podle Kirillovova se tu jedná o dva zcela zásadní a nezávislé problémy: život je mu lhostejný a sebevražda také. V pojetí Kirillovova život přesahuje sám sebe, existuje mimo čas a prostor, protože i čas a prostor jsou jen ideje. Čas se může zastavit a stát se tak věčností. Člověk je nešťasten proto, že neví, že je šťasten. Kdo to pochopí, bude od tohoto okamžiku šťasten. Kdo první přijde s touto ideou a naučí lidi, že jsou všichni dobří, ukončí svět. Tento svět tedy zřejmě ukončí člověkobůh. Kirillovova sebevražda je vlastně takovým filozofickým paradoxem. Kirillov tento paradox podstupuje, protože vůbec neuznává smrt. Je to jakési „nešťastné vědomí“ naruby: člověk, jenž si uvědomuje svou nekonečnost.¹¹⁵

¹¹³ DOSTOJEVSKIJ, F. M. *Běsi*, s. 125.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 125.

¹¹⁵ KAUTMAN, F. *Fjodor Michajlovič Dostojevskij - věčný problém člověka*, s. 158.

3. 4. Vztah morálky a víry

3.4.1. Morálka

„Morálka přežití je tvrdá - nesmiřitelná, bez slitování.“¹¹⁶

Hlavním tématem morálky v knihách Dostojevského je zločin a trest, který představuje základ jeho spisovatelské tvorby. Motívem zločinu se zabývá na třech hlavních postavách Raskolnikova (*Zločin a trest*), Fjodora Pavloviče Karamazova (*Bratři Karamazovi*) a Stavrogina (*Běsi*). Na těchto postavách se zároveň snaží popsat charakteristiku špatného příkladu jejich chování z pohledu morálního úsudku.¹¹⁷ Román *Zločin a trest* začíná nastíněním duševního zápasu hrdiny ke zdolání mravních překážek před spácháním vražedného zločinu. Hledání odvahy k neblahému činu je námětem vnitřního dilematu hrdiny románu studenta Raskolnikova. Tento nadějný mladý člověk je znechucen nejen obecnou bídou, ale i netečností okolí, množstvím jevů, jež v člověku probouzejí pocity mrzutosti. Nicota světa, do něhož je člověk vržen, je ubíjející. Vše kolem je pro něho ubohým, špinavým, nečistým a zapáchajícím. Nejděsivější na tomto chmurném obrazu prostředí je banalita, že se nic neděje. Nikdo se nepohoršuje tím, že jsou práva lidí pošlapována a naděje poničeny. Budoucnost lidstva je odkázána na světový trend, jehož hlavní mravní zásadou je zájem jednotlivce.¹¹⁸ Pro Raskolnikovova je typická idea užitku, prospěchu, racionalismu a nihilismu. Raskolnikov je pokrokový tím, jak je samostatný, vytrhuje se tradičním hodnotám, mravnosti a všeobecně předstávám o tom, co je správné.¹¹⁹ V mravně nehotovém a nezralém individuu, procházejícího vnitřní krizí, pociťuje Raskolnikov pocity beznaděje a existenčního propadu. Z bídy a beznaděje se dosud tento mladý člověk snaží vykoupit vlastní osobní vzpourou.¹²⁰ Podle Dostojevského je Raskolnikovova osoba zapříčiněna svou vnitřní rozporností, kterou hrdina motivuje především hmotným nedostatkem a bídou, ale také krizí duševní a morální. Doménou je důraz na rozhodný čin, bez ohledu na mravní

¹¹⁶ PYTLÍK, R. F. M. *Dostojevskij - život a dílo*, s. 12.

¹¹⁷ BACHTIN, M. M. *Dostojevskij uměle - k poetice prózy*, s. 18.

¹¹⁸ PYTLÍK, R. F. M. *Dostojevskij - život a dílo*, s. 77.

¹¹⁹ DOSTOJEVSKIJ, F. M. *Zločin a trest*, s. 13.

¹²⁰ PYTLÍK, R. F. M. *Dostojevskij - život a dílo*, s. 78.

okolnosti. Jen tak je hrdina schopen vyřešit mravní krizi a uspokojit svá předsevzetí. Sám Raskolnikov tlumočí ony duchovní předpoklady takto:¹²¹ „*Moc připadá jen tomu, kdo se odváží vztáhnout ruku a vzít si ji. A tak jsem přišel, poprvé v životě, na myšlenku, na kterou přede mnou ještě nikdy nikdo nepřišel! Nikdo!*“¹²² „*A já se chtěl odvážit a zavraždit jsem, jen a jen se odvážit, Soňo, to je celé! Soňo, chtěl jsem zabít pro sebe, v čistě vlastním zájmu.*“¹²³ Hlavním motivem jeho rozhodnutí není proto jen představa, teorie, ale snaha najít v sobě sílu něco uskutečnit, čili odvaha k činu. Nalezení odvahy k činu je vnitřní mravní a psychologický proces, zvláště když jde o rozhodnutí zásadní, jakým je vražda. Těžištěm vyprávění totiž není oloupení a vražda lichvářky, ale morální právo k hanebnému jednání, jeho motivace.¹²⁴ Těžištěm psychologického románu *Zločin a trest* tedy není kriminální skutek, ale jeho mravní vyznění včetně „*rozehřešení*“. Východiskem z mravního propadu jsou Raskolnikovovy výčitky svědomí: „*Sebe jsem zabil, žádnou stařenku,*“¹²⁵ konstatuje student v okamžiku prozření. Předpoklady a motivy k zločinu se promítají do nitra hrdiny románu. Jen vnitřní krize podmiňuje porušení základního přikázání evangelia, jež zní: *Nezabiješ!*¹²⁶ Sporným místem Raskolnikovovy teorie je odvaha a čin versus svědomí. Tato teorie se nakonec ukáže jako nesprávná, neboť ho paradoxně dovedla k nejodpornějšímu lidskému činu - k vraždě člověka. Podle jeho slov tedy: „*Proč má žít nikomu nepotřebný tvor - stará lichvářka, když mezitím hynou a strádají mladí a naděšní lidé?*“¹²⁷ Mravní východisko nachází mladý student nikoliv v sobě, ale u lidské bytosti, jež mu byla nablízku, u Soni Marmeladovové, která mu navrhuje, aby se přiznal ke svému hrůznému zločinu:¹²⁸ „*Jdi, a hned teď, v tu chvíli se postav na nároží, pokloň se a nejdříve zlíbej půdu, kterou jsi poskvrnil, a pak se pokloň celému světu, do všech čtyř světových stran, a nahlas všem řekni: Já jsem vrah! Pak ti Bůh znovu vrátí život.*“¹²⁹

¹²¹ PYTLÍK, R. F. M. *Dostojevskij - život a dílo*, s. 79.

¹²² DOSTOJEVSKIJ, F. M. *Zločin a trest*, s. 393.

¹²³ Tamtéž, s. 394.

¹²⁴ PYTLÍK, R. F. M. *Dostojevskij - život a dílo*, s. 79.

¹²⁵ Tamtéž, s. 80.

¹²⁶ Tamtéž, s. 80.

¹²⁷ Tamtéž, s. 82.

¹²⁸ Tamtéž, s. 86.

¹²⁹ DOSTOJEVSKIJ, F. M. *Zločin a trest*, s. 396.

Teprve potom je schopen Raskolnikov přijmout trest, přiznat svůj omyl a snášet utrpení. Uvědomí si mravní dosah své viny. Právě Soně, jako své zpovědnici, přiznává Raskolnikov svůj zločin, aby ulevil svému svědomí. Díky této linii se román *Zločin a trest* vymyká z okruhu kriminálního námětu a stává se záležitostí filozofickou a mravní.¹³⁰ Dostojevskij v něm odhaluje nesmyslnost každého krajního a vyhroceného řešení (osobní „msta“ postihuje téměř vždy nepravého, v daném případě nevinnou a nic netušící Lizavetu). Výrazným pokřivením Raskolnikovova charakteru je obecná mravní krize. Pod dojmem Soniny „oběti“ dochází teprve k přehodnocení původního záměru. Namísto odsouzení nastává obhajoba. Raskolnikov se rozhodl prosadit si „spravedlnost“ za každou cenu, tedy i za cenu loupeže a vraždy. Přesto i toto zdánlivě „svobodné“ rozhodnutí se ukáže jako sebeklam. Náhodným zločinem se hrdina ocitne v propasti neřešitelných konfliktů a mučivých myšlenek, především v boji s vlastním svědomím.¹³¹

Další příklad špatného morálního jednání popisuje Dostojevskij v románu *Bratři Karamazovi*, který se vrací do let čtyřicátých. Na rozvratu typické rodiny statkáře a obchodníka Karamazova ukazuje spisovatel mravní propad otce Fjodora Pavloviče Karamazova.¹³² Tento Karamazov využíval manželčiny podivuhodné dobroty a trpělivosti. Svého syna Mítu zavrhl, nestaral se o něho a poslal ho do vojenského učiliště, dokonce na něho úplně zapomněl.¹³³ Požívačnost a vášeň je to hlavní, co ho drží při životě. Jeho chlípnost vyznačuje už i z jeho zevnějšku. Je to hrubý a nedůvěřivý člověk. I ke své druhé ženě se nezachoval vřele, utrápil ji a nazval ji „posedlou“. Ani dětem z druhého manželství se nevěnoval. Jeho povaha by se dala vylíčit jako zlá, prostopášná a sentimentální.¹³⁴

¹³⁰ PYTLÍK, R. F. M. *Dostojevskij - život a dílo*, s. 86.

¹³¹ Tamtéž, s. 87.

¹³² Tamtéž, s. 149.

¹³³ DOSTOJEVSKIJ, F. M. *Bratři Karamazovi*, I. svazek, s. 20.

¹³⁴ PYTLÍK, R. F. M. *Dostojevskij - život a dílo*, s. 157.

„Měl jsem rád neřest, měl jsem rád i hanbu neřesti. Měl jsem rád krutost: copak nejsem štěnice, nejsem zlý hmyz? Zkrátka Karamazov!“¹³⁵

Oplzlost a požitkářství u starého Karamazova neprochází očištěním hříchů jako u postavy Stavrogina z románu *Běsi*. Karamazov působí proto jednoznačně odporně, jako výraz chlípnosti. Smrt Fjodora Pavloviče je tedy výrazem jakési „vyšší“ spravedlnosti, která tvrdě ztrestá jeho cynismus a rouhačství.¹³⁶ „*Je síla, která všechno snese.*“ „*Jaká síla?*“ „*Karamazovská síla karamazovské nízkosti.*“¹³⁷ Další morální zkažeností se Dostojevskij věnuje na postavě Stavrogina v románu *Běsi*. Autor zde popisuje momenty nízké mravní úrovně revolucionářů nebo-li ohavných „běsů“, kteří zavrhnou nejen daný režim, nýbrž i mravnost, víru a základy vzdělání.¹³⁸ Stavrogina líčí jako postavu, která je typická svoji pýchou a značným sebevědomím. Představuje typický vzor vzdělaného panského synka, dobře vychovaného, schopného ocenit pravdu, krásu i dobro. Na druhé straně je ale Stavrogin známý svoji zhýralostí, rváčstvím a neřestí. Jeho strašlivá pověst mu v lidských očích přesto neškodí. Je člověkem posedlým absolutní potřebou neomezenosti své síly.¹³⁹ Dopuštění se činu u něho představuje jen pyšnou zvědavost poznat, snese-li vědomí, že je zločincem.¹⁴⁰ Stavrogin se i přes veškerou pýchu vyznává ze svého smrtelného hříchu knězi Tichonovi za zneužití malé holčičky. Jednou si na ulici všiml mladé dívenky Matrjoši, kterou z jakéhosi podivného rozmaru obvinil z krádeže kapesního nožíku. Holčička byla kvůli domnělé krádeži krutě trýzněna. Pocit nespravedlivého obvinění však vytvořil mezi oběma lidskými bytostmi, mezi nevinnou dívenkou a cynickým prostopášníkem, jakýsi zvláštní vztah, založený na pocitu viny a odpuštění. Aby snad Stavrogin odčinil svůj přečin, dívku svedl. Při každém dalším setkání se svou obětí pociťuje zhýralec výčitky svědomí, žije s dojmem strašného neodpustitelného zločinu, spáchaného bez vášně a bez rozvahy, prostě jen z rozmaru a nudy. I přesto všechno ho stále sužoval hřích, snad i pocit provinění. Myslel na to, zda si jeho „obět“ z pocitu hanby nějak neublíží. I přes tyto myšlenky, které se mu honily

¹³⁵ DOSTOJEVSKIJ, F. M. *Bratři Karamazovi*, I. svazek, s. 127.

¹³⁶ PYTLÍK, R. F. M. *Dostojevskij - život a dílo*, s. 158.

¹³⁷ DOSTOJEVSKIJ, F. M. *Bratři Karamazovi*, I. svazek, s. 302.

¹³⁸ PYTLÍK, R. F. M. *Dostojevskij - život a dílo*, s. 124.

¹³⁹ DOSTOJEVSKIJ, F. M. *Běsi*, s. 24.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 25.

hlavou, neučinil však nic, aby jí v tom zabránil. Stavrogin pouze čekal, co se stane.¹⁴¹ Bohužel, to nejhorší se vyplnilo a za několik dní našli lidé nešťastnou Matrjošku na trámu světničky oběšenou. Matrjoška nedokázala žít s pocitem viny a neunesla tíhu svého zhanobení. Podle Stavroginova očekávání tak: „Zahlédl, co bylo třeba“.¹⁴² Svůdce si přál smrt děvčete! Smrt oběti, která byla jediná schopna zahladit i nejkřutější pohanění. Tajně doufal, že si svedené dítě samo vezme život, aby smylo stopy neodčinitelného „hříchu“. Nejspíše také čekal, až se na vše zapomene a jeho hanba se vymaže z paměti. Stavrogin ovšem netušil, co se stane. Se svým svědomím a neodpustitelným zločinem dále nedokázal žít. Marně doufal, že až jeho oběť zmizí ze světa a tím odejde jediný svědek hanebného a neodpustitelného přečinu, bude vše zapomenuto, neboť svědomí je nesmazatelné. Zbývalo mu jediné - učinit pokání. Jenže to Stavrogin nedovedl. Proto se mučí dále, žije s pocitem „smrtného hříchu“, vedle sebe vídá onoho vysmívaného, zlomyslného a „rozumného“ tvora, svého dvojníka - běse. Nakonec, aby snad odčinil svůj hřích, spěchá prokletý Stavrogin do malé komůrky, jež se podobá té, v níž zahynula Matrjoška, aby se zde oběsil. Tímto činem jakoby chtěl zřejmě překročit meze světské spravedlnosti a vstoupit do říše mravů nadosobních, božských.¹⁴³

Na závěr nám tak Dostojevskij podává mravní ponaučení, které je nutno, aby brali všichni lidé vážně. Zločinů a zločinců nejen neubývá, ale čím dál tím víc jich přibývá. Společnost tedy není chráněna. Jestli něco chrání společnost i v naší době a napravuje také samého provinilce a přetváří ho v nového člověka, je to zejména podle Dostojevského Kristův zákon, který se projevuje v jeho svědomí. Teprve když si viník uvědomí svou vinu jako syn křesťanské společnosti, tj. církvi, uvědomí si také svou vinu proti samé společnosti.¹⁴⁴ „*Staneme-li se sami lepšími, ozdravíme tím také prostředí a změníme k lepšímu i zločince.*“¹⁴⁵

¹⁴¹ PYTLÍK, R. F. M. *Dostojevskij - život a dílo*, s. 133.

¹⁴² Tamtéž, s. 134.

¹⁴³ Tamtéž, s. 134.

¹⁴⁴ DOSTOJEVSKIJ, F. M. *Bratři Karamazovi*, I. svazek, s. 76 - 77.

¹⁴⁵ DOSTOJEVSKIJ, F. M. *Deník spisovatele*, I. svazek, s. 23.

3.4.2. Víra

„Kdyby mi někdo dokázal, že Kristus je mimo pravdu a skutečně by pravda byla mimo Krista, raději bych chtěl zůstat s Kristem než s pravdou.“¹⁴⁶

V základech křesťanství u Dostojevského stojí jako hlavní tvůrce Kristus, který je ideálem nedostižně dobré, krásné a moudré bytosti. Rájem na zemi je láska k bližnímu, pokora a konání dobra. Peklem je nemožnost milovat. Pravoslaví uchovalo božskou tvář Krista v její původní čistotě. Hlavním posláním ruského národa v osudech lidstva podle Dostojevského je možná právě jedině uchovat tento čistý obraz Krista i nadále, a až přijde doba, zjevit jej všemu lidstvu, které ztratilo všechny ostatní cesty. Dostojevskij spojoval s Kristem rovněž i sociální reformu společnosti.¹⁴⁷ Domníval se, že idea čistého obrazu Ježíše Krista smíří všechny protiklady. Kristus v pojetí Dostojevského je nepochybně nejvyšší etickou hodnotou, ale je také estetickým ideálem, normou.¹⁴⁸ Ateismus podle něho není tím největším zlem, tím je naprostá lhostejnost, vlažnost srdce a víry.¹⁴⁹ „*Není-li Boha, vše je dovoleno.*“¹⁵⁰ Člověk může vše, neboť nad sebou nemá absolutní božský zákon, nanejvýš zákon lidský, neuznatelný, vždyť pochází jen od lidí, jako je on, z libovůle. Vzpouza člověka proti Bohu musí být pojata ve funkci povahy Boží. Bůh je absolutní sebevědomí a je typický pro svoji všemohoucnost. Bůh je čirý Duh, který vyčerpává nejvyšší míru jsoucnosti. K člověku mluví výrazy jako Já jsem Hospodin, Stvořitel tvůj, ale mimo vztah k čemukoliv. Sám o sobě praví jen oním zvláštním výrazem: „*Já jsem Ten, jenž jsem, tedy absolutní sebetvrzení.*“¹⁵¹

¹⁴⁶ KAUTMAN, F. *Fjodor Michajlovič Dostojevskij - věčný problém člověka*, s. 170.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 208.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 210.

¹⁴⁹ DOSTOJEVSKIJ, F. M. *Běsi*, s. 17.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 23.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 23.

Pro Dostojevského je příznačná posedlost utkvělou myšlenkou dosáhnout absolutního jsoucná, sesazení Boha a nebo jeho nahrazení. Pro Krista je významné, že se stal bohočlověkem, tj. bohem, jenž přijal lidskou podobu. O tomto problému již bylo promluveno dříve.¹⁵² Bůh je pro Dostojevského převážně absolutní jsoucnost, jež nepotřebuje ničeho jiného k tomu, aby bylo. Je zcela nezávislé na jakékoliv podmínce, jinými slovy absolutně svobodné. Aby byl člověk jako ono, musí si tedy podat důkaz své naprosté svobody.¹⁵³ Křesťanství tak činí člověka odpovědným za jeho činy a tím mu také přiznává svobodu.¹⁵⁴

¹⁵² DOSTOJEVSKIJ, F. M. *Běsi*, s. 26.

¹⁵³ Tamtéž, s. 27.

¹⁵⁴ DOSTOJEVSKIJ, F. M. *Deník spisovatele*, I. svazek, s. 24.

4. Komparace analyzovaných aspektů Nietzscheho a Dostojevského koncepce

V dílech Nietzscheho a Dostojevského se objevuje otázka, zda-li je pro lid, které odmítla morálka a věda ještě nějaká naděje. Jinými slovy, jestli je možná filosofie tragédie, tj. tragické prožívání člověka v jeho životě.¹⁵⁵ Tragično znamená změnu ve zrození tragédie z ducha života, jenž popsal tento pojem Nietzsche poprvé ve své knize *Zrození tragédie z ducha hudby*. Život je podle Nietzscheho tím, co se musí neustále samo překonávat.¹⁵⁶ Jednou z podmínek pro vstup do filosofie tragédie je právě to, že Dostojevskij a Nietzsche byli zprvu přívrženci a nadšenci idealismu. Oba se proto cítí být zrazeni.¹⁵⁷ Člověk musí podle Nietzscheho dokonce chtít iluzi, což je pro něho tragickým.¹⁵⁸ Tato iluze u člověka vede právě k zániku kultury.¹⁵⁹ Nietzsche i Dostojevskij ve svých pracích sdíleli společné znaky hlubinné psychologie, které byly důsledkem jejich osobních zkušeností v životě.¹⁶⁰ Svě učení pokládal Nietzsche za dionýské. Jako filolog hledal svým výkladem dionýské kultury nový přístup ke světu starých Řeků, jenž popsal v knize *Zrození tragédie - čili hellénství a pesimismus*.¹⁶¹ Často se u něho objevují témata jako: vědomí si své výjimečnosti, osamělosti, zarathustrovského motivu, intenzivního vztahu k umění, potížemi s přizpůsobováním, snahou ovládnout malý kruh stejně smýšlejících, zjemnělý jazykový cit, dokonce i motiv poutníka, později u něho tak častý, to vše je dáno už v prvních spisech jeho mládí.¹⁶²

¹⁵⁵ HRBEK, M. „Smrt Boha“ v *Nietzschově filosofii*, s. 168.

¹⁵⁶ SALOMÉ, L. A. *Friedrich Nietzsche ve svých dílech*, s. 161.

¹⁵⁷ HRBEK, M. „Smrt Boha“ v *Nietzschově filosofii*, s. 172.

¹⁵⁸ NIETZSCHE, F. *O pravdě a lži ve smyslu nikoli morálním*, s. 29.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 41.

¹⁶⁰ LAVRIN, J. *A Note on Nietzsche and Dostoevsky*, s. 161. [citace 2014-03-14]. [online]. Dostupný z WWW: <<http://www.jstor.org/stable/127505>>.

¹⁶¹ SALOMÉ, L. A. *Friedrich Nietzsche ve svých dílech*, s. 54.

¹⁶² FRENZEL, I. *Friedrich Nietzsche*, s. 18.

Dostojevskij se odlišoval od Nietzscheho převážně tím, že v základu jeho křesťanských myšlenek stála vůle k lásce. Naopak Nietzsche upřednostňoval vůli k moci.¹⁶³ V Dostojevského románech se často objevuje boj se sebou samým. Jsou jím zločinci bez výčitek svědomí a jakéhokoli provinění. Jeho hrdinové jsou bývalí romantici a oddaní přátelé lidstva. Jsou to ti lidé, kteří si uvědomili veškeré špatnosti, ale jejich tragédie je v tom, že nemohou začít nový život.¹⁶⁴ Nietzsche se považoval za dekadenta, usilujícího o vnitřní boj se sebou samým. Dostojevskij se považoval za skeptika, bojujícího za nevíru ve jménu náboženského připuštění života.¹⁶⁵ Dostojevskij říká, že pokud Bůh není, je „vše dovoleno“. Bůh pak pravděpodobně neexistuje.¹⁶⁶ Na rozdíl od Dostojevského, který se považuje za vyznavače víry, Nietzsche na sebe pohlížel jako na nevěřícího člověka, ateistu.¹⁶⁷ Oba viděli každý ve svém vlastním způsobu myšlení hrozbu nihilismu. Před touto hrozbou navrhli řešení, ale každý jiným směrem. Nietzsche postupoval cestou proti náboženskému a proti křesťanskému. Dostojevskij viděl pouze možné konečné řešení v nábožensko - mravních hodnotách, které uvedl ve vlastní koncepci úvah o Kristu.¹⁶⁸

¹⁶³ STOEBER, M. *Dostoevsky's Devil - The Will to Power*, s. 44. [citace 2014-03-17]. [online].
Dostupný z WWW: <<http://www.jstor.org/stable/1203613>>.

¹⁶⁴ HRBEK, M. „Smrt Boha“ v *Nietzschově filosofii*, s. 173.

¹⁶⁵ LAVRIN, J. *A Note on Nietzsche and Dostoevsky*, s. 161. [citace 2014-03-14]. [online].
Dostupný z WWW: <<http://www.jstor.org/stable/127505>>.

¹⁶⁶ DOSTOJEVSKIJ, F. M. *Běsi*, s. 23.

¹⁶⁷ LAVRIN, J. *A Note on Nietzsche and Dostoevsky*, s. 169. [citace 2014-03-14]. [online].
Dostupný z WWW: <<http://www.jstor.org/stable/127505>>.

¹⁶⁸ LAVRIN, J. *A Note on Nietzsche and Dostoevsky*, s. 168. [citace 2014-03-14]. [online].
Dostupný z WWW: <<http://www.jstor.org/stable/127505>>.

5. Závěr

Nietzsche a Dostojevskij pochopili tragičnost člověka a rozpornost jeho přirozenosti. Objevuje se u nich myšlenka, že člověk je bytostí zkaženou, trpící tímto nedostatkem, ale přející si ho překonat.¹⁶⁹ V Dostojevského románech a Nietzscheových spisech se mluví jen o špatných a nejzkaženějších lidech a jejich problémech. Tam, kde prý vládne jen temnota, chaos a nicota, objevují se teprve lidské naděje.¹⁷⁰ V jejich dílech dospívá ke svému konci humanistická sebejistota a spokojenost člověka.¹⁷¹

Nietzsche se hrozil nihilismu - tzv. nic. Proto chce vidět nejvyšší nespravedlnost v touze nejnižšího, nejmenšího a nejubožejšího života za cílem, aby byl základem všech věcí, na úkor života vyššího a bohatšího.¹⁷² Nietzsche chce člověka překonat jako hanbu, ostudu (slabost a nicotnost) a míří k nadčlověku. Říká, že člověk je pouze prostředkem na cestě k nadčlověku. „Člověkobůh“ u Nietzscheho umírá, zatímco „Bohočlověk“ u Dostojevského zůstává zachován.¹⁷³ Nietzsche ve své knize *O pravdě a lži ve smyslu nikoli morálním* zmiňuje, že i když lidé přestanou existovat, nic se podle jeho slov nestane a nebude se dál dít. Lidé jsou podle něho tedy bez dalšího poslání a účelu.¹⁷⁴ Na rozdíl od Dostojevského usiluje Nietzsche o to, aby vše zcela zaniklo.¹⁷⁵

¹⁶⁹ BERĎAJEV, N. A. *O otroctví a svobodě*, s. 19.

¹⁷⁰ HRBEK, M. „*Smrt Boha*“ v *Nietzschově filosofii*, s. 189.

¹⁷¹ BERĎAJEV, N. A. *Dostojevského pojetí světa*, s. 41.

¹⁷² HRBEK, M. „*Smrt Boha*“ v *Nietzschově filosofii*, s. 178.

¹⁷³ BERĎAJEV, N. A. *Dostojevského pojetí světa*, s. 41.

¹⁷⁴ NIETZSCHE, F. *O pravdě a lži ve smyslu nikoli morálním*, s. 40.

¹⁷⁵ HRBEK, M. „*Smrt Boha*“ v *Nietzschově filosofii*, s. 49.

Dostojevskij ve své spisovatelské činnosti zachytil zážitky člověka, stojícího tváří v tvář smrti. Prozkoumal vnitřní rozpor ošklivosti a krásy, smrtelnosti a věčnosti, viny a svědomí, utrpení a vykoupení, viny a trestu, zkrátka oněch psychických komplexů.¹⁷⁶ V jeho dílech jsme měli možnost nahlédnout do problémů zdraví a síly, krajního pesimismu i víry ve spásu, touhu po životě a smrti. Dále také násilí, dobrotu, tvrdou pýchu i sebeobětavou pokoru.¹⁷⁷ Podle Dostojevského je zásadním úkolem života být člověkem mezi lidmi a zůstat jím navždy i v nešťastných situacích. Za žádnou cenu nebýt nikdy sklíčený, nevzdávat se a neklesnout.¹⁷⁸ Každý člověk má podle něho žít za každou cenu. Dostojevskij podotýká, že jediné nenapravitelné neštěstí je být mrtev. Podle jeho slov lze ztratit krásu, bohatství, čest, svobodu, všechny své blízké a přátele, zdraví, zkrátka všechny hodnoty na světě: a přece život musí být zachován.¹⁷⁹

¹⁷⁶ PYTLÍK, R. F. M. *Dostojevskij - život a dílo*, s. 188.

¹⁷⁷ BACHTIN, M. M. *Dostojevskij umělec - k poetice prózy*, s. 28.

¹⁷⁸ DOSTOJEVSKIJ, F. M. *Dopisy*, s. 38.

¹⁷⁹ KAUTMAN, F. *Fjodor Michajlovič Dostojevskij - věčný problém člověka*, s. 155.

6. Seznam použité literatury

BACHTIN, Michail Michajlovič. *Dostojevskij umělec - k poetice prózy*. 1. vydání. Praha: Československý spisovatel, 1971. 372 s. ISBN 22-125-71.

BERĎAJEV, Nikolaj Alexandrovič. *Dostojevského pojetí světa*. 1. vydání. Praha: OIKOYMENH, 2000. 152 s. ISBN 80-7298-020-3.

BERĎAJEV, N. A. *O otroctví a svobodě člověka*. 1. vydání. Praha: OIKOYMENH, 1997. 214 s. ISBN 80-86005-50-X.

DOSTOJEVSKIJ, Fjodor Michajlovič. *Běsi*. 1. vydání. Praha: Národní divadlo, 1997. 236 s. ISBN 80-85921-32-4.

DOSTOJEVSKIJ, F. M. *Bratři Karamazovi*. I. svazek. 1. vydání. Praha: SNKLU, 1965. 586,326 s. ISBN neuvedeno.

DOSTOJEVSKIJ, F. M. *Zločin a trest*. 1. vydání. Praha: Academia, 2007. 511 s. ISBN neuvedeno.

DOSTOJEVSKIJ, F. M. *Dopisy*. 1. vydání. Praha: Odeon, 1966. 370 s. ISBN neuvedeno.

DOSTOJEVSKIJ, F. M. *Deník spisovatele*. I. svazek. 1. vydání. Praha: Odeon, 1977. 665 s. ISBN neuvedeno.

FRENZEL, Ivo. *Friedrich Nietzsche*. 1. vydání. Praha: Mladá fronta, 1995. 200 s. ISBN 80-204-0517-8.

HRBEK, Mojmír. „*Smrt boha*“ v *Nietzschově filosofii*. 1. vydání. Praha: Academia, nakladatelství AVČR, 1997. 221 s. ISBN 80-200-0588-9.

KAUTMAN, František. *Fjodor Michajlovič Dostojevskij - věčný problém člověka*. 2. vydání. Praha: Academia, 2004. 257 s. ISBN 80-200-1273-7.

- KOUBA, Pavel. *Nietzsche - Filosofická interpretace*. 1. vydání. Praha: Český spisovatel, 1995. 290 s. ISBN 80-202-0585-3.
- NIETZSCHE, Friedrich. *Tak pravil Zarathustra*. 1. vydání. Praha: XYZ, 2009. 395 s. ISBN 978-85885-33-6.
- NIETZSCHE, F. *Soumrak model*. 1. vydání. Olomouc: Votobia, 1995. 195 s. ISBN 80-85885-33-6.
- NIETZSCHE, F. *Ranní červánky - myšlenky o morálních předsudcích*. 1. vydání. Praha: Aurora, 2004. 256 s. ISBN 80-7299-077-2.
- NIETZSCHE, F. *Genealogie morálky*. 1. vydání. Praha: Aurora, 2002. 147 s. ISBN 80-7299-048-9.
- NIETZSCHE, F. *Zrození tragédie - čili hellénství a pesimismus*. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 2008. 223 s. ISBN 978-80-7021-920-1.
- NIETZSCHE, F. *Mimo dobro a zlo*. 1. vydání. Praha: AURORA, 1996. 218 s. ISBN 80-85974-12-6.
- NIETZSCHE, F. *O pravdě a lži ve smyslu nikoli morálním*. 1. vydání. Praha: OIKOYMENH, 2010. 59 s. ISBN 978-80-7298-428-2.
- NIETZSCHE, F. *Radostná věda*. 1. vydání. Olomouc: Votobia, 1996. 285 s. ISBN 80-7198-080-3.
- PYTLÍK, Radko. *F. M. Dostojevskij - život a dílo*. 1. vydání. Praha: Emporius, 2008. 204 s. ISBN 80-86346-13-7.
- SALOMÉ, Lou Andreas. *Friedrich Nietzsche ve svých dílech*. 1. vydání. Praha: TORST, 1996. 202 s. ISBN 80-85639-75-0.
- ŠTEFANKO, Milan. *Friedrich Nietzsche - Ecce homo*. 1. vydání. Bratislava: IRIS, 2004. 130 s. ISBN 80-89018-51-3.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

LAVRIN, Janko. *A Note on Nietzsche and Dostoevsky*. Russian Review. Blackwell Publishing. Stable Apr. [online]. 1969, Vol 28, No. 2. Pp. 160-170. [citace 2014-03-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.jstor.org/stable/127505>>.

ONLINE SLOVNÍK. *Slovník*. [online]. Str. 2. [citace 2014-03-19]. Dostupný z WWW: <<http://slovník.online-clanky.cz/e/strana-2/>>.

STOEBER, Michael. *Dostojevsky's Devil - The Will to Power*. The Journal of religion. [online]. 1994, Vol 74, No 1. [citace 2014-03-17]. Dostupný z WWW: <<http://www.jstor.org/stable/1203613>>.

RESUMÉ

The aim of the bachelor thesis is the analysis of the topic *Philosophical consideration of Man in the work of F. M. Dostoevsky and F. Nietzsche* mainly focused on the relationship of morality and faith in their works.

Both authors deal with the topic of the tragedy of man. In their works the security and satisfaction, always ends with the man. Both talked about will, but each in a different sense. Their consensus was that both threatened to nihilism Both in their works shared the common characters of depth psychology, which were the result of their personal experiences of life.

Nietzsche considered himself as a decadent seeking the inner struggle with himself. Nietzsche wants to overcome the man and creates the new type of man: superman. Nietzsche demanded the will to power, Nietzsche in his works often speaks about topics such as: the consciousness of their uniqueness, the loneliness, zarathustra's theme, intense relationship to art, problems with adaptation, the effort to control the like-minded people, even the theme of pilgrim. He considered himself as a man without faith, for an atheist.

Dostoevsky considered himself as a skeptic. Unlike Nietzsche, Dostoevsky required to maintain life of the man and the will to love. Dostoevsky in his works speaks about topic: fight with itself. The characters in his novels are mostly criminals without conscience and of any wrongdoing. They are often the ex-devotees of the friends of humanity. The tragedy lies in the fact that they can't start a new life. Dostoevsky described the themes of egotheism and immortality in the character of the Kirillov. Egotheism is a typical that deals with being a person through a God. Man can accept the likeness of the God. Kirillov is committing suicide in order to become a God. Dostoevsky says if God doesn't exist, Kirillov is a God. Kirillov at the same time with this way of the offence wants to bring immortality of life. An important summary of both authors is that: Man - God dies in accordance with the Nietzsche . God - man is retained in accordance with the Dostoevsky.